

3 Uitgangspunten

Als de functie van een landschappelijk gebied verandert heeft dat grote gevolgen voor het karakter. Wanneer het de omvorming van een agrarisch landschap naar een woonlandschap betreft is het bijna onmogelijk het karakter van het gebied te behouden. Toch kan het uiterst waardevol zijn het nieuwe woonlandschap te beschouwen als een vervolg op het bestaande en bij het maken van de nieuwe plannen het gebied niet te beschouwen als tabula rasa. Met de kennis vergaard in de cultuurhistorische landschapsanalyse kan een aantal karakteristieken worden beschreven die dienen als handvatten voor toekomstige planontwikkeling. De zo ontwikkelde uitgangspunten kunnen worden beschouwd als richting gevend bij start van denken over de toekomst. De opgestelde uitgangspunten vormen aanleiding tot het formuleren van een aantal nader uit te werken onderzoeksopgaven. De resultaten hiervan dienen als leidraad voor de later op te stellen randvoorwaarden voor het stedenbouwkundig plan.

Bij het formuleren van de uitgangspunten is steeds de volgende vraag gesteld:

“Welke waardevolle landschappelijke elementen, nu nog op enigerlei wijze zichtbaar aanwezig, kunnen in de toekomst bijdragen aan het vormgeven van nieuw landschap?”

3.1 Verbindingen

Het gebied Rijnenburg heeft weinig wegen en doorgaande vaarroutes, maar de routes die er zijn, zijn heel oud. Ze hebben een kleinschalig en landelijk karakter. Deze wegen en vaarten zijn nog steeds onderdeel van een groter netwerk en als zodanig interessant voor langzaam verkeer. De hierna volgende verbindingen hebben hun waarde behouden:

De Meerndijk is vanaf de late middeleeuwen tot aan de aanleg van de A12 de belangrijkste verbindingsweg van Utrecht naar Gouda en Rotterdam geweest. Het is nog altijd een belangrijke regionale weg. De Meerndijk sluit aan op de IJsseldijk.

De Nedereindse Weg is door de eeuwen heen in stappen vanuit Jutphaas doorgetrokken tot aan de Meerndijk. Het was een belangrijke oost-westverbinding met zogeheten weerbare huizen, waaronder twee ridderhofsteden. De weg bestond voorheen als dubbele weg, maar de belangrijkste, noordelijke weg is nu niet continu meer. Deze noordelijke weg is verwaarloosd en hier en daar opgegaan in tuinen. De zuidelijke weg is de doorgaande weg geworden.

De Nedereindse Weg is als gevolg van de aanleg van de A2 en de bouw van Nieuwegein geworden tot een weg voor bestemmingsverkeer voor de aangrenzende woningen en boerderijen en een route voor langzaam verkeer. De verkeerstechnische zonering in rode fietspaden en zwarte rijweg maken dat de weg, ondanks de landelijke setting, een erg stedelijk karakter heeft.

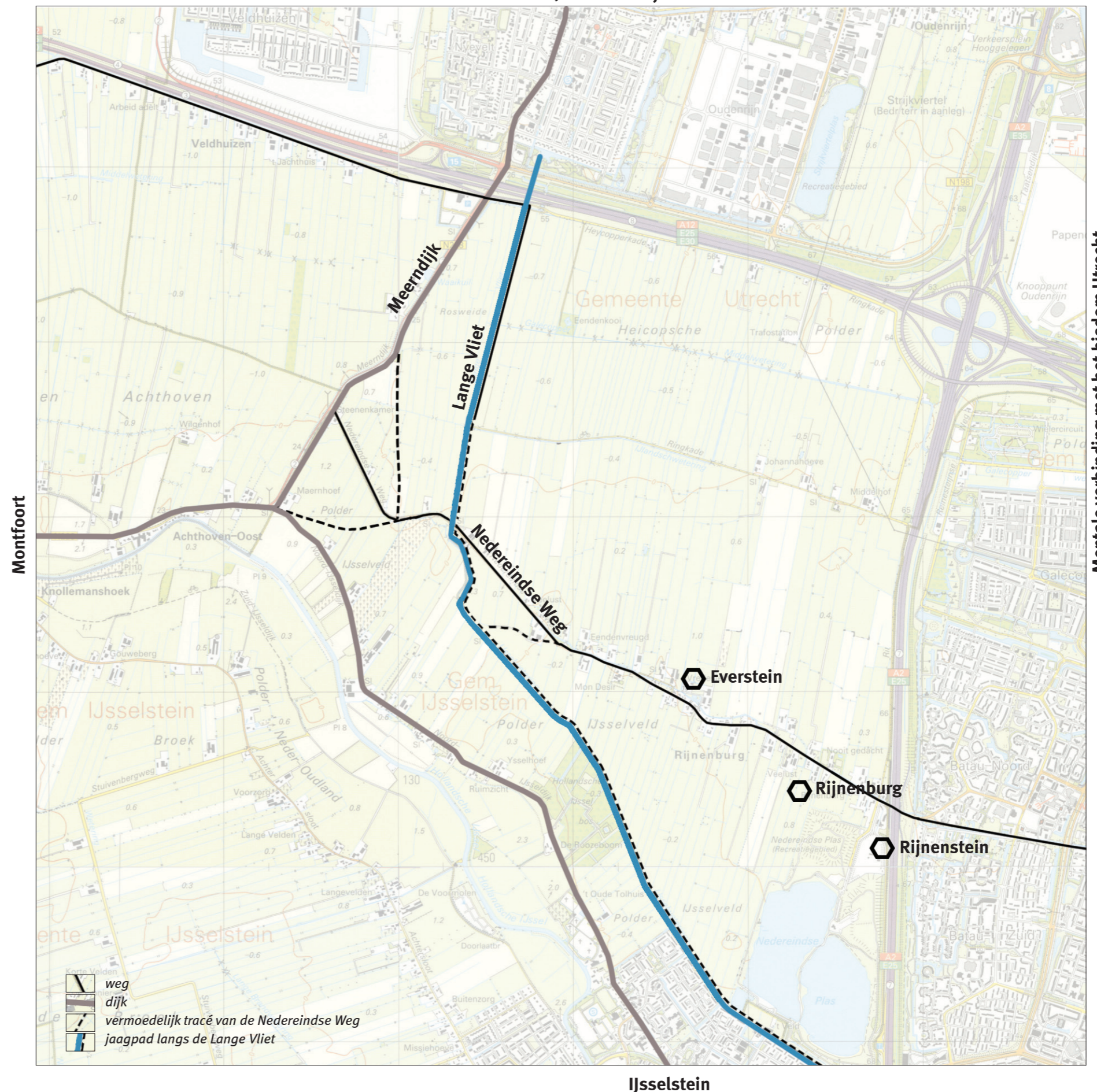
De IJsselwetering en de Lange Vliet met jaagpaden waren eeuwenlang een belangrijke vaarweg en afwatering vanuit IJsselstein naar het noorden. Nu is het geen doorgaande vaarverbinding meer. De Lange Vliet verdwijnt onder de A12 in een duiker en ter hoogte van de Nedereindse Weg ligt nu een stuwte in de IJsselwetering. De afwatering van IJsselstein loopt nog wel via de IJsselwetering en de Middewetering in de Heicopsche Polder.

Naast de fysieke verbindingen zijn ook zichtlijnen verbindingen die interessant zijn om te behouden voor de toekomst. Vanaf de voormalige weerbare huizen Everstein, Rijnenburg en Rijnenstein is een letterlijke verbinding te zien met de Dom van Utrecht. Hier zetelde de bisschop van Utrecht waaronder de landadel viel.

Uitgangspunten

- Het behoud van de huidige verbindingen van het gebied met de omgeving en het opwaarderen van de in verval geraakte, wezenlijke schakels. De wegen lenen zich prima voor langzaam verkeersverbindingen op regionaal niveau.
- Het behoud van de huidige verbindingen van het gebied met de omgeving in eenzelfde karakter als waarin ze zich voortzetten in het Groene Hart. Dit betekent dat zorgvuldig moet worden afgewogen uit welke componenten het karakter bestaat. De landelijkheid wordt bepaald door het totaal van de maat van de weg, de sloot en de oevers

De Meern, Leidsche Rijn

aan weerszijden, de brugjes en de andere kleinschalige elementen binnen dit profiel.

- Speciale aandacht voor de kruising van voorheen belangrijke verbindingen Nedereindse Weg / IJsselwetering.
- Het behoud en herstel van de dubbele weg in de Nedereindse Weg, een bijzonder fenomeen dat bijdraagt aan de geschiedkundige rijkdom van het lint.
- Behoud van de zichtlijnen naar de Dom van Utrecht vanaf locaties die in de geschiedenis direct een verband hebben met het bisdom Utrecht, zoals de weerbare huizen en ridderhofsteden aan de Nedereindse Weg. Behoud van zichtlijnen naar IJsselstein.

Opgaven

- Onderzoek naar de vast te stellen karakteristieken van het kleinschalige en landelijke profiel van alle te behouden wegen en vaarwegen.
- Uitgebreider onderzoek naar de ontstaansgeschiedenis en historische tracé(s) van de Nedereindse Weg en onderzoek naar archeologische vondsten langs te ontdekken tracés.
- Uitgebreider onderzoek naar en vastleggen van de beeldbepalende kwaliteiten van de huidige Nedereindse Weg als ensemble van wegprofiel, dubbellint, monumenten en andere bebouwing en de afstand die vanaf het bebouwingslint naar achteren vrijgehouden moet worden.
- Onderzoek naar het ontstaan en de rol van de IJsselwetering in de geschiedenis en preciezer de kruising met de Nedereindse Weg en het vaststellen van de beeldbepalende karakteristieken van de waterloop met jaagpaden.
- Onderzoek en vastleggen van de belangrijke zichtrelaties van plekken in het gebied naar elementen buiten het gebied.

3.2 Grenzen

De IJsseldijk en de Meerndijk zijn twee belangrijke door de mens gevormde grenzen in het landschap. Beiden hadden een waterkerende functie, zij het op verschillende wijze. Het bestaan van de Waagkuil, een ronde uitspoeling als gevolg van een dijkdoorbraak, levert daar het bewijs voor. De Meerndijk was de grens tussen de Hollandse en Utrechtse Waterschappen. Het land aan de oostzijde van de Meerndijk ligt hoger dan aan de westzijde.

Belangrijke grenzen zijn tevens de randen van de cope-ontginningen in de Heicopsche Polder en Polder Reijerscop. De blokken worden op klassieke wijze begrensd door wetering, vliet en kade. In het huidige landschap zijn de A12 en de A2 de grenzen van het gebied.

Uitgangspunten

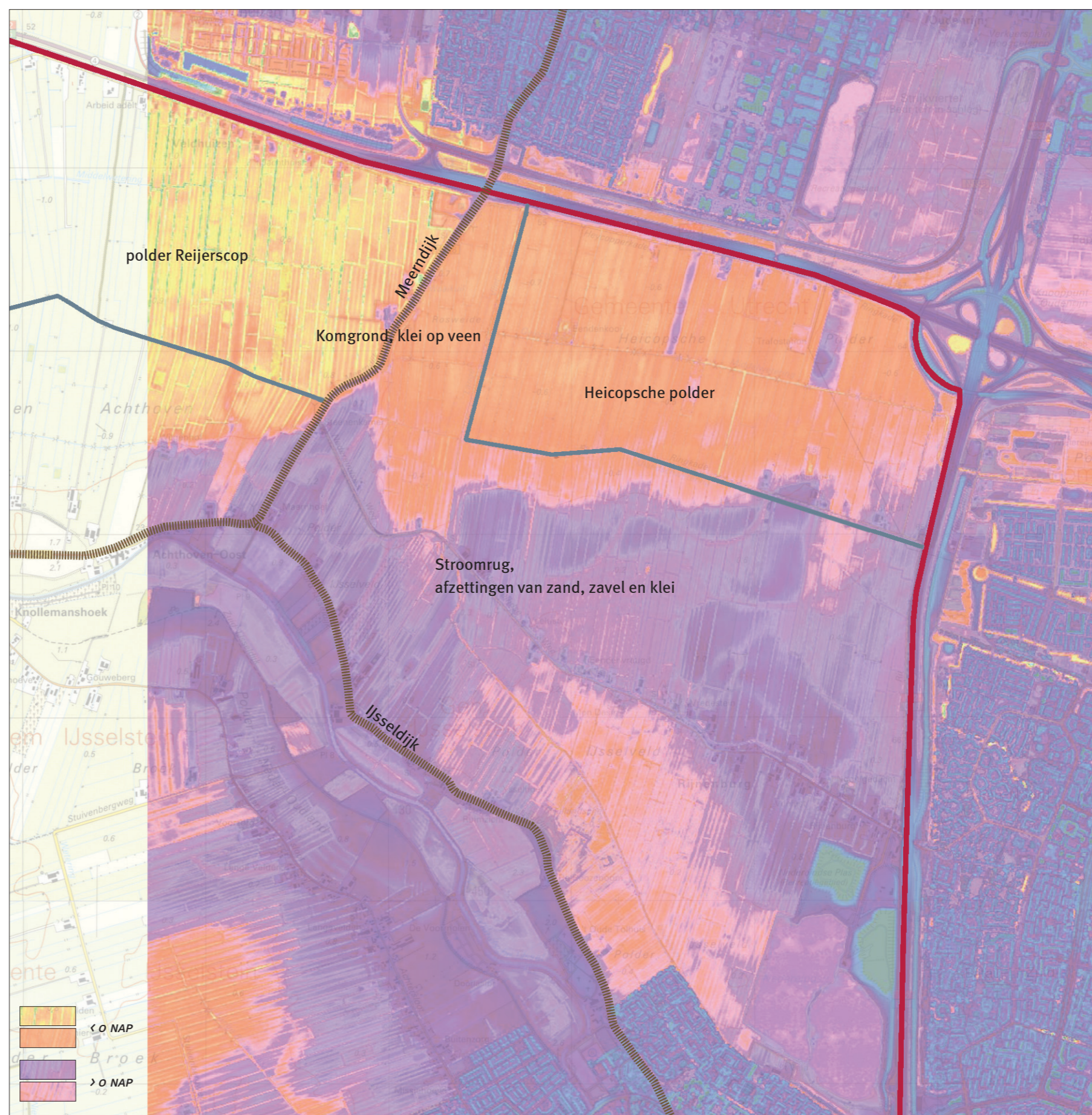
- Het behoud van de grenzen als zodanig en het vastleggen van hun karakteristieken.
- Het in stand houden en eventueel versterken van de asymmetrie, de verschillen aan weerszijden van de grenzen.
- Het behoud of herstel van het bij de karakteristieke elementen van de middeleeuwse verkaveling horende uiterlijk van de wetering, de vliet en de kade.

Opgaven

- Onderzoek naar het te behouden karakteristiek van de Meerndijk als grens tussen twee waterschappen en voormalige waterkerende dijk.
- Onderzoek naar de werkelijke ontginningsbasis van de Heicopsche Polder. Was deze polder ontgonnen vanaf de Leidsche Rijn of vanaf de Nedereindse Weg? Was de huidige Ringkade kade of weg?

grenzen zijn asymmetrisch

een overgebleven stukje van het dubbele lint

kruising van IJsselwetering en de Nedereindse Weg

3.3 Hoogteverschillen

Een niet direct opvallend maar wel heel belangrijk kenmerk van Rijnenburg is het microreliëf. Dit microreliëf wordt veroorzaakt door de fysisch geografische ondergrond. De zandige oeverwallen zijn relatief hoog gelegen en zeer reliëfrijk, de komgronden zijn vlak en klinken langzaam in. Sommige hoogteverschillen tussen oeverwallen en komgronden tekenen zich scherp af in het landschap.

Het patroon van slootjes en stuwtjes valt samen met de ligging van de restgeul. Juist langs deze fossiele geulen zijn veel sporen van bewoning gevonden uit de Romeinse tijd.

Dwarsslotjes zijn soms restanten van fossiele stroomgeulen of nieuwe sloten die op dezelfde plek als de fossiele stroomgeul gegraven zijn. De stuwtjes liggen aan de rand van de laatste stroomrug van de geul, op de overgang naar de komgronden.

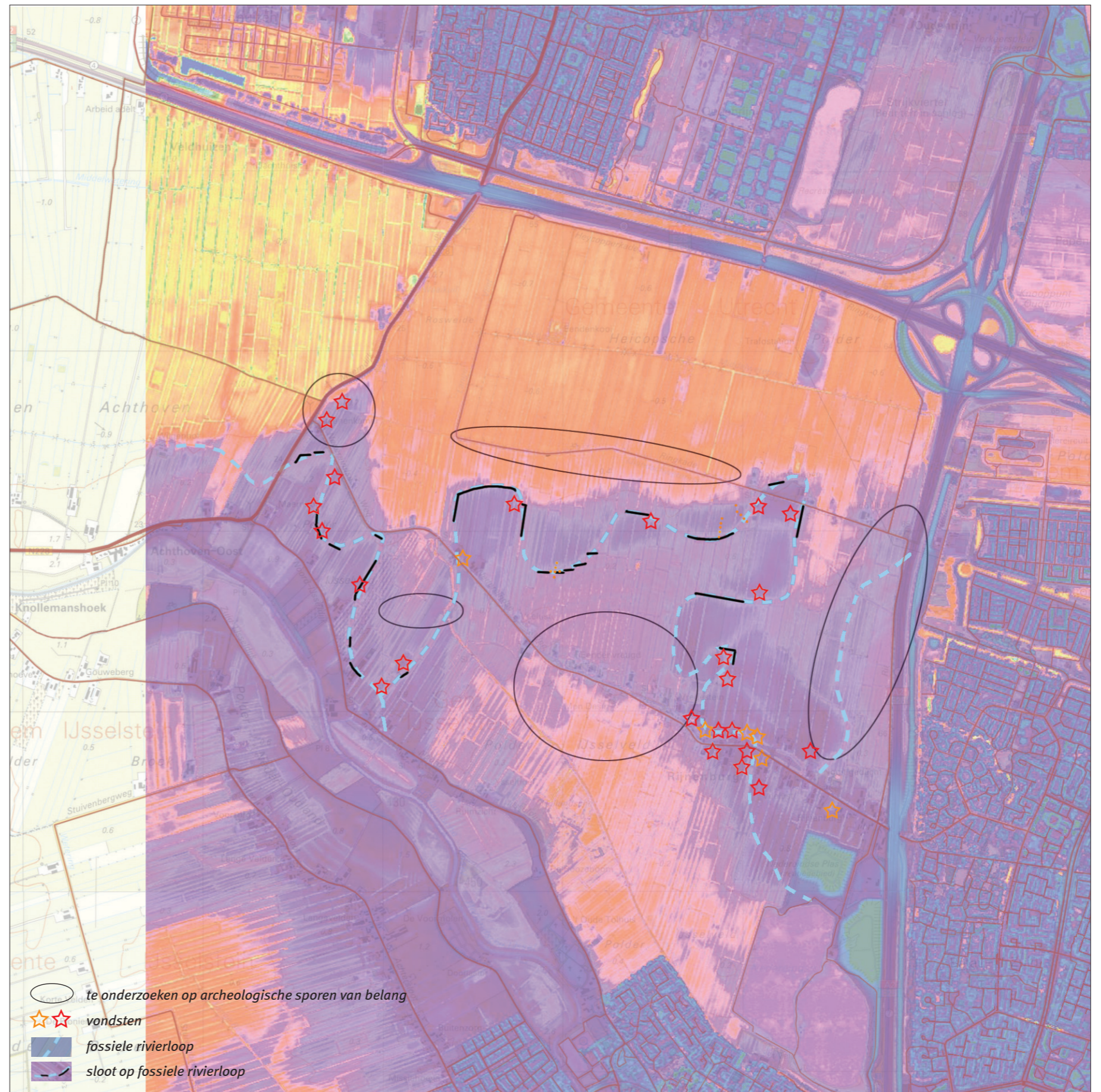
De Steenen Kamer met haar percelen aan de noordzijde van de Neder-eindse Weg is een hoger gelegen gebied dat waarschijnlijk al heel lang bewoond is.

Uitgangspunten

- Het behoud van de meest karakteristieke dwarssloten die het patroon tekenen van de fossiele stroomgeul, zichtbaar op de AHN-kaart.
- Het behoud van het meest abrupte hoogteverschil (zie kaart).
- Het instandhouden van het huidige waterpeil, daar waar een rijkdom aan archeologische vondsten te verwachten is

Opgaven

- Onderzoek naar de meest karakteristieke dwarssloten die het patroon tekenen van de fossiele geul, waarlangs sporen van bewoning zijn gevonden.
- Onderzoek naar de conservering van archeologische vindplaatsen langs de geul en als gevolg daarvan het behoud van bestaande waterpeilen alhier.
- Onderzoek naar de geschiedenis van de Steenen Kamer.

de Steenen Kamer

3.4 Ensembles

De Nedereindse Weg is een bebouwingslint dat als ensemble van wegverloop, dubbellint, beplanting, bebouwing, soms monumentaal met bruggetjes en klompschuurtjes een waardevolle ketting vormt. Op het niveau van de individuele woning, boom en wegfragment loopt de waarde sterk uiteen. Bescherming op het niveau van losse elementen is daarom niet zinvol. De bouw van schuren en nieuwe woningen gaat ondertussen in hoog tempo door, zonder dat hier tegen kan worden opgetreden. De context, het ensemble zelf, biedt hiervoor te weinig randvoorwaarden bij de beoordeling van bouwplannen en voor de welstandscommissie. Het gevolg daarvan is een verder uiteenvallen van een potentieel waardevol ensemble. Het is tijd voor een integrale, toekomstgerichte visie op het ensemble zelf, met contextuele en stedenbouwkundige randvoorwaarden om de ensembles te versterken. Vroeger lag bijvoorbeeld als karakterbepalend element rondom het erf van de boerderijen een krans van huisweides voor kleinvee, moestuin, fruitteelt en houtproductie.

Uitgangspunten

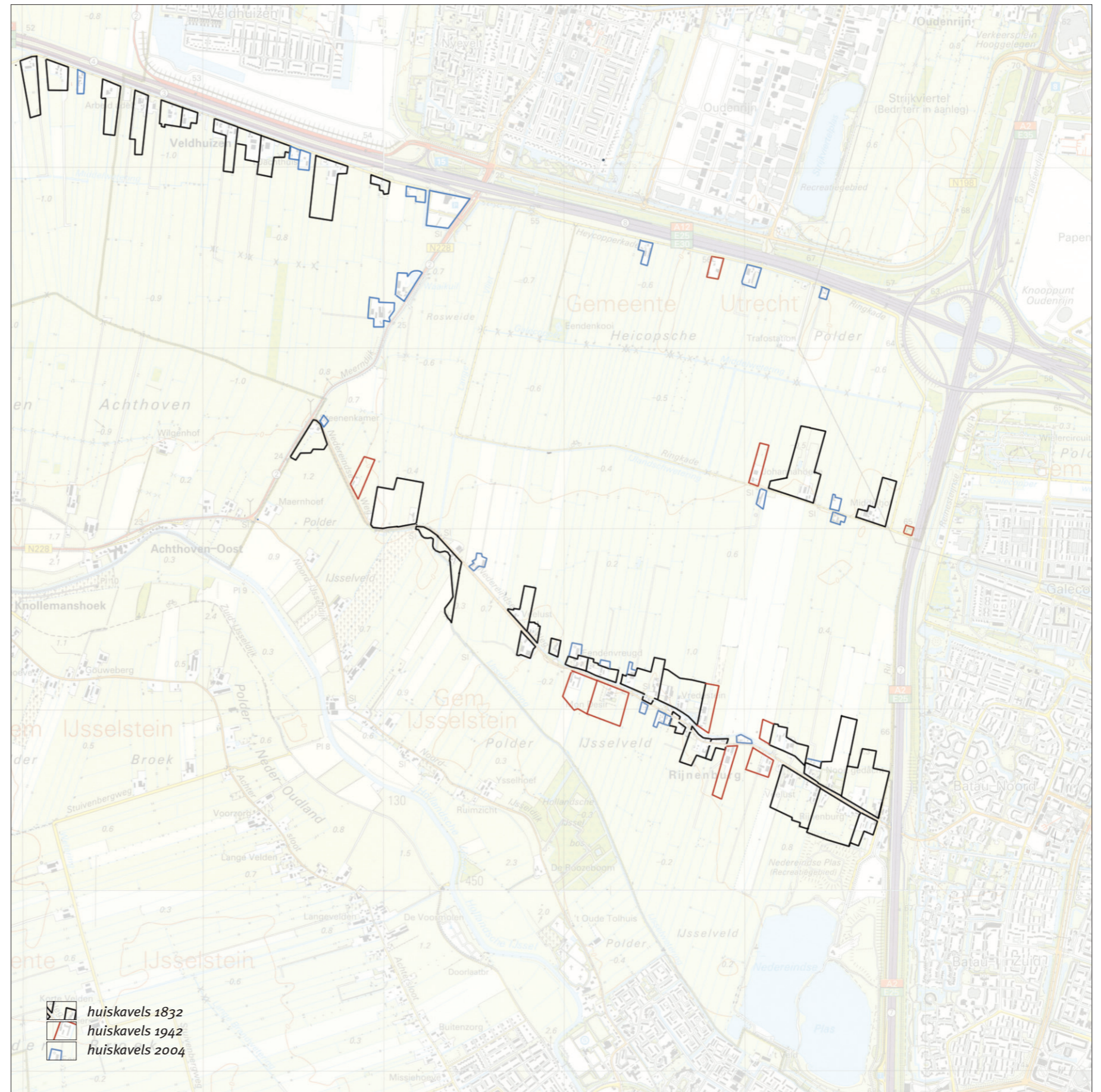
- Het vastleggen van de nu nog bestaande stedenbouwkundige kwaliteiten van de Nedereindse Weg.
- Het behoud van de monumentale boerderijen in de oorspronkelijke setting, inclusief het onbebouwd laten van de ruimte welke in beslag genomen werd door huisweides, met bruggetjes, klompschuurtjes en boenhokjes.
- Behoud en herstel van bestaande huiskavels of fragmenten ervan met boomgaarden moestuinen en weiljes.

Opgaven

- Onderzoek naar de omvang en invulling van de huisweides rond de monumentale boerderijen.
- Onderzoek naar gewenste en mogelijke maat en schaal van nieuwe schakels van de ketting.
- Onderzoek naar het absorberend en herstellend vermogen van de Nedereindse Weg.

een huisweide geeft een boerderij een plek in het landschap

3.5 Inheemse beplanting

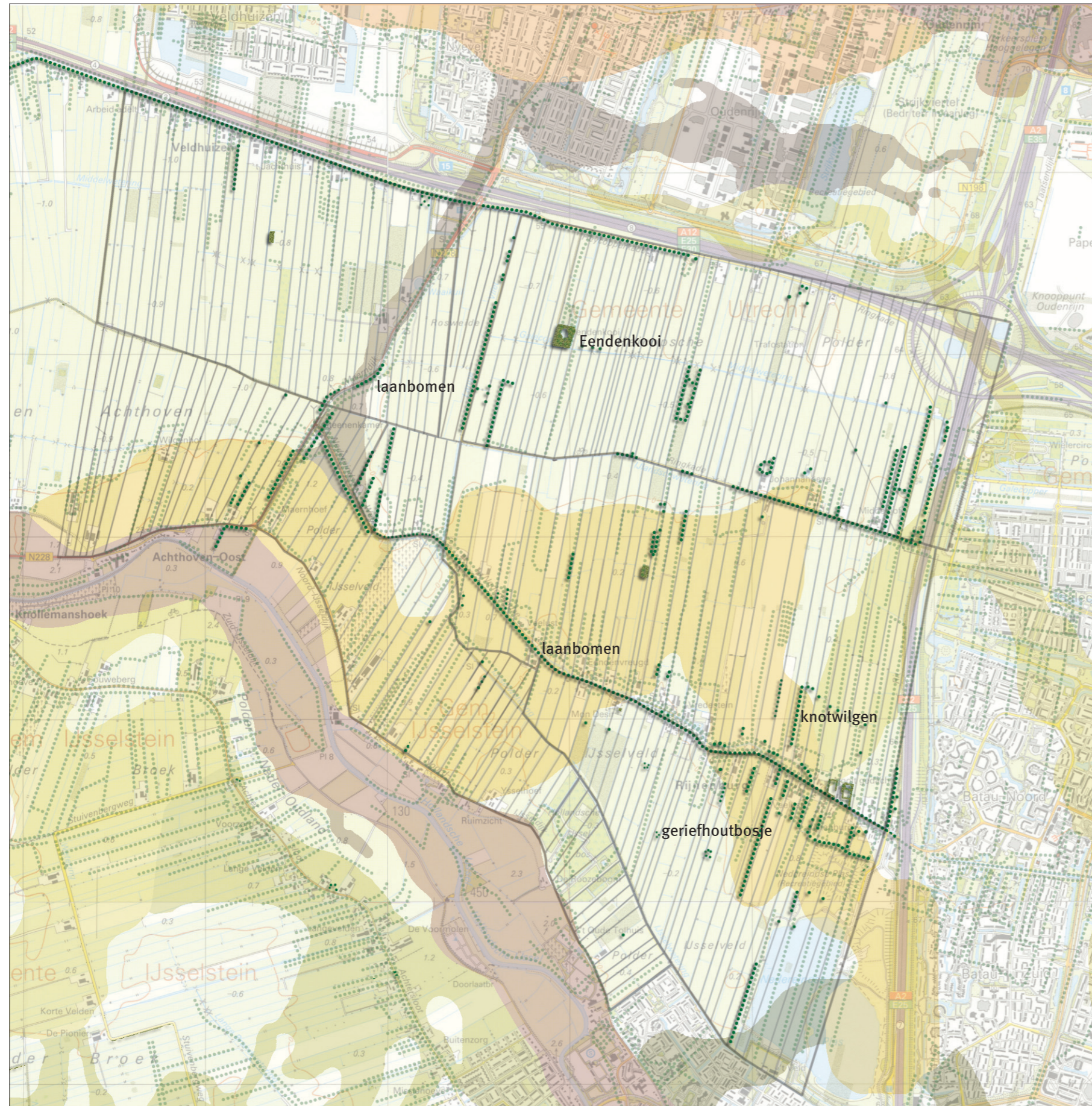
Het structuurbepalende groen vertelt over de aanplant in relatie tot haar functie. Er staan nog zeer oude knotwilgen, in rijen opstrekkend vanaf de Nedereindse Weg, langs de akkers en weilanden, alleen op de stroomrug. Er zijn nog restanten van boomgaarden uit vroeger tijden op de huisweides bij de monumentale boerderijen die de geschiedenis van de plek tonen. De achterkades waren traditioneel beplant. De structuur is er echter nagenoeg uit. Er is nog één relatief goed bewaard gebleven eendenkooi. De oudste van deze landschapselementen zijn interessante genenbanken omdat hier vaak nog de echt authentiek inheemse soorten groeien. In de tijd dat zelfs de inheemse bomen uit Italië en elders worden geïmporteerd ontstaat een schaarste aan deze oorspronkelijke genen. Oude beplantingselementen zijn als genenbibliotheek dus zeer waardevol en om die reden behoudenswaardig. Het tegenwoordige inheemse materiaal is vaak van uitheemse oorsprong. Met name geriefhoutbosjes en eendenkooien zijn verder botanisch interessant omdat hier soms al eeuwen een kruidlaag heeft gegroeid die echt thuishoort in de omgeving. Hoewel deze kruidlaag door storende invloeden als bemesting of betreding veelal is verdwenen kan uit de zaadbank in de bodem nog wel het oorspronkelijk plantendek worden herkend.

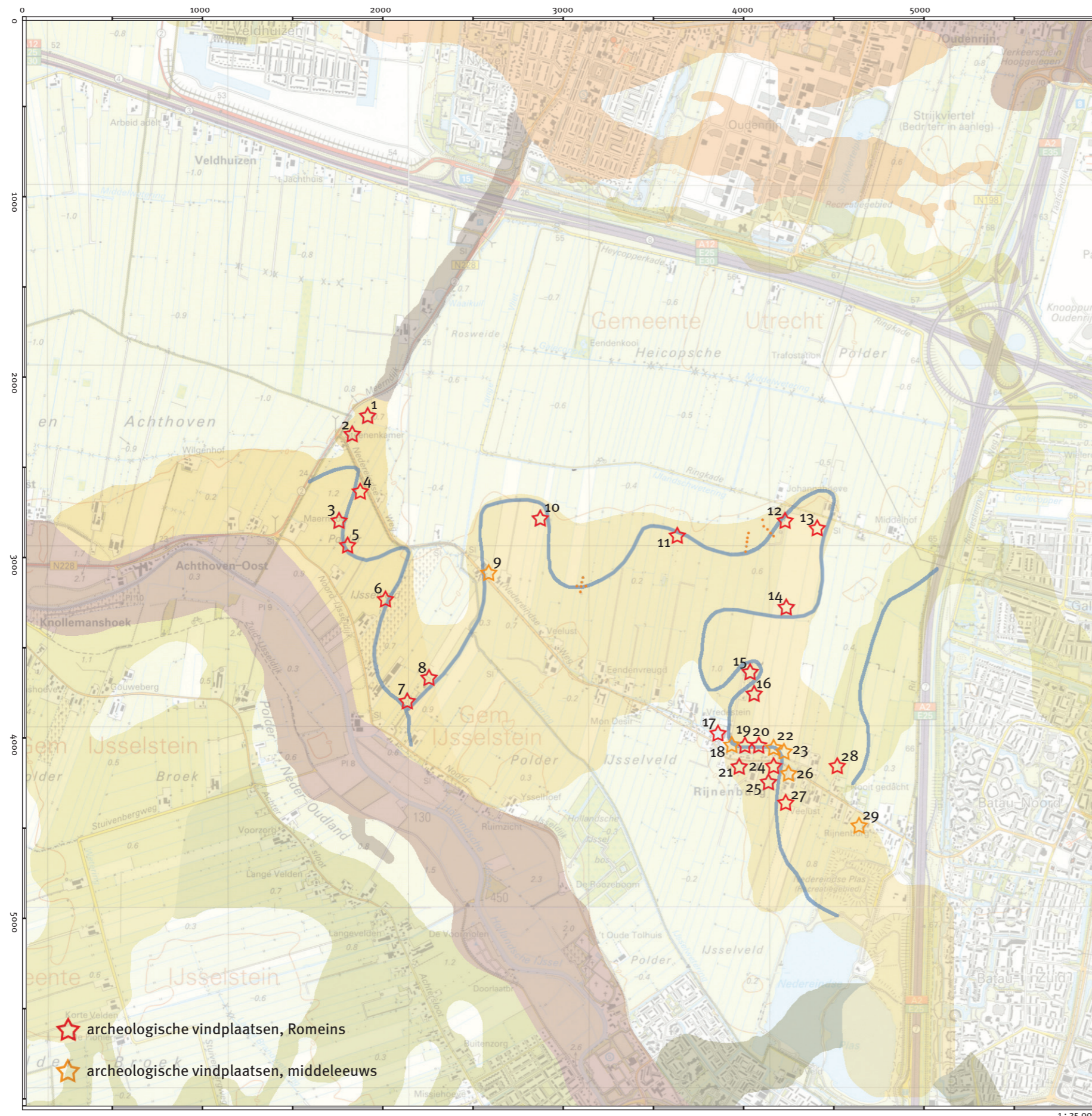
Uitgangspunten

- Vaststellen van de structurerende groenelementen in uiterlijke verschijningsvorm en in soortensamenstelling.
- Herstel van de beplanting, in diverse verschijningsvormen, rondom de te renoveren huisweides. Herstel van beplanting van de huidige Ringkade als beplante achterkade.
- Handhaving van het huidige niveau van zaad- en genenbank van houtig en kruidachtig, inheems plantmateriaal.

Opgaven

- Onderzoek naar de omvang en invulling van de huisweides rond de monumentale boerderijen.
- Onderzoek naar de soortenrijkdom in de oude bosjes en op de plek van voormalige oude bosjes.

4 De archeologie van het gebied Rijnenburg

Binnen de archeoregio van het Midden-Nederlandse riviergebied vormt Rijnenburg een uiterst waardevol archeologisch landschap. Deze waarde ligt om te beginnen in de grote hoeveelheid vindplaatsen uit de periode van de late ijzertijd en Romeinse tijd (250 voor Chr. - 270 na Chr.) en late middeleeuwen (1000-1500). De fysieke kwaliteit van de meeste vindplaatsen is relatief goed, mede omdat grote delen van het gebied de laatste decennia continu in gebruik zijn geweest als grasland. Een bijkomende waarde van Rijnenburg is de nauwe relatie tussen de Romeinse en middeleeuwse nederzettingen enerzijds en de geomorfologie respectievelijk bestaande linten anderzijds. De geomorfologie van stroomruggen en restgeulen, die in het terrein nog duidelijk herkenbaar is, vormt een belangrijke leidraad voor de verdere inventarisatie van de archeologische resten.

Door de goede 'leesbaarheid' van de archeologie van het gebied is het mogelijk om deze een bijzondere rol te laten spelen in het ontwerpproces, zodat belangrijke en te handhaven archeologische terreinen tijdig in de plannen kunnen worden verwerkt. Hierdoor kan waardevol bodemarchief een veilige en zinvolle plek in de nieuwe woonomgeving krijgen en kunnen onnodige onderzoekskosten vermeden worden. Mogelijk ook kunnen vroegere occupatiepatronen en ontginningsprincipes een inspirerende rol spelen bij de uitwerking van stedenbouwkundige plannen. Om de archeologie goed in te bedden in het proces, is het nodig om een aantal inventariserende vervolgstappen vroegtijdig te laten plaatsvinden. Deze stappen

worden in het onderstaande uiteengezet en gemotiveerd. De ervaringen die zijn opgedaan in een op het gebied van archeologische rijkdom en fysisch-geografische ondergrond, vergelijkbare ontwikkellocatie, Leidsche Rijn, worden hierin zoveel mogelijk verwerkt. Belangrijke succesfactoren zijn: vroegtijdige uitvoering van alle onderzoeksfases, centrale regie over een dynamische vraagstelling en samenhang en continuïteit in de uitvoering.

Vergelijking Leidsche Rijn – Rijnenburg

In Leidsche Rijn heeft gemeente Utrecht veel ervaring opgedaan wat betreft de voorspellende waarde van verschillende vormen van prospectief archeologisch onderzoek. Ongeveer 60 archeologische vindplaatsen die tijdens de gebiedsdekkende kartering in 1992-1993 waren ontdekt, zijn naderhand hetzij opgegraven, hetzij in de stedenbouwkundige plannen ingepast. Soms gebeurde dit op basis van waardestellend booronderzoek, meestal op basis van archeologisch vooronderzoek in de vorm van proefsleuven. Desondanks is er leergeld betaald vanwege enkele tijdens of vlak voor de bouw ontdekte vindplaatsen die niet eerder geprospecteerd konden worden door onder andere bodemgebruik of omdat proefsleuven, vanwege verwervingsproblematiek, pas in een zeer laat stadium konden worden gegraven.

Deze ervaring met de voorspellende waarde van verschillende prospectie-methoden kan een grote troef zijn bij de ontwikkeling van Rijnenburg. Ook in dit gebied heeft in 1993 al een archeologische oppervlaktekartering plaatsgevonden, zodat over de globale inhoud van het bodemarchief het een en ander bekend is. Daarbij is gebleken dat Rijnenburg, in vergelijking met Leidsche Rijn, enkele belangrijke voordelen heeft op het punt van de voorspelbaarheid en inpasbaarheid van archeologische waarden:

- Het gebied kent, anders dan Leidsche Rijn met zijn voormalige glastuinbouw, boomgaarden en tamelijke dichte lintbebouwing, weinig fysieke belemmeringen voor prospectief onderzoek.
- Het gebied is grotendeels in gebruik als grasland, zodat betredingen en eventuele gewasschade geen grote belemmeringen hoeven te vormen voor intensievere vormen van archeologisch vooronderzoek, zoals proefsleuven.
- De fysische geografie van het gebied is betrekkelijk eenvoudig: waar de ondergrond van Leidsche Rijn in de loop van 5000 jaar is gevormd door een complexe opeenvolging van stroomgordelverjongingen, is het landschap van Rijnenburg grotendeels ontstaan door enkele naast elkaar gelegen stroomgordels, die minder complex lijken te zijn opgebouwd. De morfologie van deze stroomgordels, met name de restgeulen, is een belangrijk hulpmiddel gebleken bij de prospectie van archeologische vindplaatsen.
- Sinds kort is een belangrijke nieuwe bron beschikbaar in de vorm van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN). Een pilotstudie uitgevoerd voor onder andere Rijnenburg heeft de enorme potentie van dit instrument aangetoond. Gebleken is dat de gebieden met een hoge archeologische verwachting met behulp van het AHN veel scherper begrensd kunnen worden dan bij gebruik van conventioneel kaartmateriaal.

- Het middeleeuwse cultuurlandschap lijkt minder complex gestructureerd dan in Leidsche Rijn. Het gebied valt tamelijk betrouwbaar op te delen in een aantal ontginningseenheden, waarvan de bijbehorende laat-middeleeuwse bewoning steeds aan de ontginningsbasis te verwachten is.

Archeologische verwachting

Op basis van de eerste kartering van 1993 kan nu al een globale archeologische verwachting worden opgesteld. Hierin tekenen zich voorlopig twee zwaartepunten af:

- Een patroon van verspreide landelijke bewoning uit met name de late ijzertijd en Romeinse tijd (250 vC-270 nC), georganiseerd in kleine nederzettingen van een of enkele boerderijen. Deze zijn gelegen op de hogere delen van de Jutphase en Meijerbergse stroomrug en grenzen vrijwel steeds aan een restgeul. Onderzoek in aangrenzende gebieden, zoals het Kromme Rijngebied en Leidsche Rijn, leidt tot de verwachting dat het cultuurland met zijn nederzettingen en akkers al in de eerste eeuw op initiatief van het Romeinse gezag rationeel werd georganiseerd en al gauw de volledige stroomrug bedekte;
- Het bewoningspatroon uit de late middeleeuwen, dat de vorm neemt van losse boerderijerven op de kop van de kavels van de verschillende ontginningseenheden. Een groot deel van de middeleeuwse archeologie ligt aan weerszijden van de Nedereindse Weg, maar op grond van het historisch kaartbeeld is bijvoorbeeld ook het oostelijke deel van de Ringkade van belang. Langs de Nedereindse Weg liggen ook enkele kasteelterreinen, vermoedelijk uit de dertiende eeuw, zoals Everstein en Rijnenburg.

Tegelijk echter moet worden vastgesteld dat het huidige beeld van de archeologische waarden vermoedelijk niet compleet is. Op grond van wat bekend is over de bewonings- en ontginningsgeschiedenis van de grotere regio kunnen de volgende lacunes worden vastgesteld:

- Het patroon uit de ijzertijd en Romeinse tijd laat een duidelijk ritme zien van nederzettingsterreinen aan restgeulen, waaraan door de meanderbeweging van de rivier natuurlijk begrensde territoria toevallen. Het tot nu toe gevonden patroon vertoont voor de Jutphase en Meijerbergse stroomrug zeker lacunes, terwijl op de Blokse stroomrug nog in het geheel geen vindplaatsen uit deze periode bekend zijn.
- Gezien de relatief grote hoeveelheid nederzettingen uit de ijzertijd/Romeinse tijd moeten er in Rijnenburg een of meerdere grafvelden aanwezig zijn.
- Voor de Blokse en vermoedelijk ook voor delen van de Jutphase stroomrug geldt dat zij ouder zijn dan de jongste bloeifase van het stroomstelsel waar de bewoning uit ijzertijd en Romeinse tijd zich op heeft genesteld. Dit betekent dat daar ook oudere bewoningsresten te verwachten zijn. Deze zullen echter door jongere sedimenten enigszins afgedekt zijn geraakt, zodat zij bij de oppervlaktekartering van 1993 ‘ongrijpbaar’ waren. Enkele oudere restgeulen op deze stroomruggen

kunnen een goede leidraad zijn bij de tracerings van oudere bewoningsresten.

- Speciaal voor de aansluiting van de dichtgeslibde watergang (kanaal?) naast de Meerndijk op de restgeul van de Meijerbergse stroomrug geldt een verhoogde attentie wat betreft het voorkomen van Romeins-militaire structuren. Daar is tot op heden echter niets van gevonden. Sowieso is de Meerndijk met de naastgelegen watergang een archeologisch zeer waardevolle structuur, waarvoor echter nog vele vraagtekens gelden.
- Tot nu toe zijn geen aanwijzingen gevonden voor bewoning uit de vroege middeleeuwen. Gezien de ervaringen in Leidsche Rijn en de ondergrond van het gebied kan het haast niet anders dat ook uit deze periode vindplaatsen aanwezig zijn.
- Het beeld van de middeleeuwse bewoning is zeker verre van compleet. Met name langs beide zijden van de Nedereindse Weg zijn vermoedelijk nog talrijke huisplaatsen uit de Late Middeleeuwen aanwezig, maar tot op heden niet ontdekt. Zorgelijker is het tot nog toe geheel ontbreken van een reeks middeleeuwse boerderijplaatsen behorend bij het ontginningsblok tussen de Ringkade en de Heycopper kade. De voorliggende studie heeft bovendien aanwijzingen opgeleverd voor oudere ontginningsblokken in het westen van het plangebied Rijnenburg, waar de Nedereindse weg als een jongere laag doorheen snijdt. Ook de daarbij behorende huiserven ontbreken nog.
- Vermoedelijk is ook het beeld van de kastelen en andere weerbare complexen, die we met name rond de Nedereindse weg mogen verwachten, met Everstein en Rijnenburg incompleet.

De hierboven gesignaleerde lacunes hoeven ons niet te bevreemden. Voor een deel zijn deze terug te voeren op afdekking door jonger sediment of een verscholen ligging onder hedendaagse erven en lintbebouwing. Maar de belangrijkste oorzaak ligt ongetwijfeld in de methode van het in 1993 uitgevoerde onderzoek. Dit was een oppervlaktekartering, die in het gevorderde voorjaar werd uitgevoerd op overwegend grasland (ca. 80%). De bodemontsluitingen bleven daardoor meestal beperkt tot concentraties molshopen en opgeschoonde slootkanten. Met deze beperkingen moet een flink aantal nederzettingsterreinen en huiserven in 1993 zijn gemist.

Archeologie vroeg ‘in de vingers’

Bovenstaande analyse gecombineerd met de ervaringen opgedaan in Leidsche Rijn leidt tot de conclusie dat grote winst valt te behalen voor het beheer van het bodemarchief, maar ook voor het ontwerpproces en de ontwikkelingskosten, als de vervolgstappen in het archeologisch onderzoekstraject *vroegtijdig* worden gezet. Vroeger zelfs dan op pragmatische gronden misschien voor de hand zou liggen. Concreet zou de strategie voor Rijnenburg erin moeten bestaan dat de relatief makkelijke ‘grijpbaarheid’ van de archeologie wordt benut om:

- zo vroeg mogelijk een representatief en liefst compleet bestand van geïnventariseerde en gewaardeerde archeologische terreinen te hebben, zodat voor het behoud en onderzoek van deze waarden optimale condities kunnen worden geschapen;
- zo groot mogelijke delen van het gebied zo vroeg mogelijk vrij te spelen voor onbelemmerde stedenbouwkundige ontwikkeling;
- nog vóór de fase van het stedenbouwkundig plan een helder beeld te hebben van de verschillende opeenvolgende occupatiepatronen en ontginningsprincipes zodat de kennis daarvan een rol kan spelen als ontwerpaanleiding en identiteitsverstrekker.

Om daartoe te komen zijn de volgende stappen gewenst:

Fase 1. Een karterend en waarderend booronderzoek

Op korte termijn dient een karterend en waarderend booronderzoek op alle kansrijke terreindelen plaats te vinden. In principe zijn dit alle stroom-gordels en de stroken langs de middeleeuwse ontginnings-assen. Dit onderzoek zal naar verwachting een tamelijk compleet beeld opleveren van de in het gebied aanwezige archeologische vindplaatsen. Tevens zal eruit blijken voor welke gebiedsdelen op archeologische gronden geen belemmeringen gelden ten aanzien van stedenbouwkundige ontwikkeling. Idealiter zouden de resultaten van dit onderzoek uiterlijk een jaar vóór de fase van het ontwerp op masterplan-niveau beschikbaar moeten zijn.

Fase 2. Het graven van proefsleuven

Booronderzoek kan nederzettingsterreinen in kaart brengen, maar kent zijn beperkingen als het gaat om het vaststellen van ouderdom, aard, conservering en gaafheid (in ruimtelijke en verticale zin) van een vindplaats. Daartoe zijn proefsleuven vaak meestal het enige middel. Voor de ontwikkeling van Rijnenburg hebben deze een meerledig doel:

- een representatief beeld krijgen van de kwaliteit van de vindplaatsen uit de diverse perioden en in de verschillende deelgebieden;
- selecteren van terreinen voor behoud of onderzoek, dan wel afschrijven van terreinen met onduidelijke boorresultaten;
- ruimtelijk begrenzen van te behouden en in te passen terreinen;
- ramen van tijd/kosten voor op te graven terreinen.

De proefsleuven kunnen in twee fasen worden uitgevoerd. Waar het erom gaat vindplaatsen te selecteren en te begrenzen, zouden de resultaten van het onderzoek vóór de aanvang van het ontwerp op masterplan-niveau beschikbaar moeten zijn. Gelet op de bijzondere situatie van Rijnenburg (vrije ligging, grondgebruik, eigendomssituatie) zou dit ook haalbaar moeten zijn. Dit betekent dat het proefonderzoek *grosso modo* uiterlijk in het jaar ervoor dient plaats te vinden. Het voordeel van deze vroegtijdige inzet is dat bij aanvang van het ontwerpproces bekend is op welke locaties met een bemeten omvang behoudenswaardige archeologie aanwezig is. Zoveel mogelijk worden in deze fase ook terreinen

onderzocht waarvan de archeologische indicaties onvoldoende zijn om te besluiten tot behouden, opgraven dan wel afschrijven.

Fase 3. Het graven van proefsleuven op niet ingepaste terreinen

Nadat een masterplan gemaakt is zullen de verschillende delen stedenbouwkundig verder worden uitgewerkt. Na deze stap wordt duidelijk welke archeologische terreinen daadwerkelijk zullen verdwijnen. Voor een goed gestroomlijnde realisatie is het essentieel dat vooraf voldoende parameters (oppervlak, vondst- en spoordichtheid, stratigrafische opbouw etc.) beschikbaar zijn om de noodzakelijke opgravingen goed te kunnen begroten en plannen. Daartoe is een tweede campagne van proefonderzoek nodig. De planning daarvan dient zodanig te zijn dat voor het daadwerkelijke opgraven van de resten nog ruim voldoende tijd over is. Als stelregel kan worden aangehouden dat de resultaten van dit proefonderzoek dan uiterlijk anderhalf jaar voor aanvang van het bouwrijpmaken bekend dienen te zijn.

Fase 4. Het opgraven

Een deel van de archeologische terreinen zal moeten worden opgegraven teneinde de daarin aanwezige informatie vast te leggen. Naar verwachting zal deze informatie een representatief beeld opleveren van de bewoningsgeschiedenis van het gebied en zo kunnen bijdragen tot het verhaal en de identiteit van het nieuwe woongebied. Uiteraard geldt ten aanzien van de planning dat deze opgravingen dienen plaats te vinden vóór het bouwrijpmaken van de betreffende deelgebieden.

Bovenstaande analyse leert dat Rijnenburg veel kansen biedt voor een cultuurhistorisch geïnspireerde stedenbouwkundige ontwikkeling, waarin het verleden kan bijdragen aan de identiteit van het gebied en de kwaliteit van de openbare ruimte. Ook voor de inbedding van het archeologisch onderzoek in het realisatieproces biedt Rijnenburg goede perspectieven: de archeologie is er om een aantal redenen relatief makkelijk te prospecteren en het bodemgebruik en de verwervingssituatie maken dat de fase van proefonderzoek hier relatief vroeg kan worden ingezet. De hierboven geschetste planning per fase geeft echter wel het kritieke pad: als de benodigde informatie later beschikbaar komt, dan zal deze niet of veel minder het gewenste effect hebben. Deze globale planning is bovendien gebaseerd op de ervaringen in Leidsche Rijn, waar het archeologisch onderzoek grotendeels in eigen beheer door de gemeente werd uitgevoerd.